

BESLUT

2020-02-17

Dnr: 19/02549

SAKEN

EU-val 2019: Valvaka, SVT1, 2019-05-26, program om val till Europaparlamentet; fråga om opartiskhet och saklighet

BESLUT

Programmet frias. Det strider inte mot kraven på opartiskhet och saklighet.

PROGRAMMET

I programmet diskuterade och analyserade olika experter och politiker Europaparlamentsvalet ur ett svenskt och europeiskt perspektiv. I programmet redovisades bland annat Sveriges Television AB:s (SVT) vallokalsundersökning (VALU) och det svenska valresultatet.

Inledningsvis presenterades de svenska toppkandidaterna från varje svenskt parti som hade representation i Europaparlamentet, det vill säga samtliga riksdagspartier samt Feministiskt initiativ (Fi). Toppkandidaterna presenterades därefter återkommande genom sändningen. Efter att de svenska vallokalsundersökningarna hade stängt presenterades VALU-resultatet med ett stapeldiagram och med olika färger för partierna enligt följande:

V 6,4 % | S 25,1% | MP 9,5 % | C 10,3 % | L 4,4 % | M 17,6 % | KD 7,5 % | SD 16,9 % | Fi 0,8 % | Övriga partier 1,5 %

Det preliminära resultatet visades därefter ett flertal gånger under sändningen i form av ett stapeldiagram eller som en elektronisk skylt i nedre delen av bildkanten.

När vallokalerna stängt i samtliga europeiska länder redovisades valresultatet för det svenska EU-valet. Valresultatet presenterades med en elektronisk skylt där det stod "Källa: Valmyndigheten".

Det gjordes med samma stapeldiagram som när det preliminära resultatet presenterades enligt följande:

V 6,8 % | S 23,7% | MP 11,4% | C 10,7 % | L 4,1 % | M 16,7 % | KD 8,6 %
| SD 15,6 % | Fi 0,8 % | Övriga partier 1,7 %

Valresultatet visades därefter ett flertal gånger under sändningen i form av ett stapeldiagram eller som en elektronisk skylt i nedre delen av bildkanten och med källhänvisningen till Valmyndigheten. Senare i sändningen intervjuades bland andra företrädare för samtliga riksdagspartier och Fi och det visades bland annat bilder från partiernas olika valvåkor.

ANMÄLAN

Piratpartiet (PP) har anmält SVT:s bevakning av EU-valrörelsen och i synnerhet SVT:s redovisning av valresultatet under valvakan. PP anför följande.

PP hade två representanter i EU-parlamentet åren 2009–2014. I valet år 2014 åkte PP ut med 2,2 procent av rösterna. Inför EU-valet år 2019 var PP därför enligt vallagen berättigade till fria, upptryckta och i vallokaler utlagda namnvalsedlar. Denna rättighet infaller vid stöd från minst 1 procent av väljarna vid något av de två senaste valen till en politisk församling, inklusive EU-parlamentet.

Detta föranledde också Valmyndigheten att utse PP till det enda rapportparti (enligt Valmyndigheten ett parti som ”kan ta mandat”) utöver dem som blev invalda vid förra EU-valet. Det innebär att rösterna räknades och redovisades i den preliminära räkningen på valdagen, numerärt och som en stapel i den visuella redovisningen. Det borde väl betyda att vallagen rymmer en intention att partier som har en viss organisation och ett visst väljarstöd ska kunna agera som utmanare till dem som valdes in i föregående val och i fortsättningen.

Frågan är om man kan anse att medierna, med makt att bestämma vem som syns och hur, borde ta hänsyn till vallagens intentioner. Särskilt kan man undra om SVT på något sätt borde förhålla sig till detta, när man gör sina planer inför valet, med valkompasserna, enkäterna, utfrågningarna och debatterna, och hur man ska förhålla sig till opinionsundersökningar och redovisning av valresultatet. Har SVT inte någon form av demokratiskt uppdrag? Särskilt kan man undra om det ingår i detta att i valbevakningen nonchalera ett parti som har visst samhällsstöd och därtill medvetet osynliggöra Valmyndighetens presenterade resultat för detta parti, en avslutad valrörelsens sista chans att för framtiden medvetandegöra svenska folket om att partiet fortfarande finns.

Bevakningen av PP:s valrörelse var ytterst sparsam i alla stora medier, inklusive SVT. PP var frånvarande i alla valkompasser, frågeenkäter, intervjuer, debatter

och opinionsundersökningar. Likaså nämndes aldrig det europeiska PP-samarbetet baserat på europeiska piratpartiets gemensamma program.

I Sverige fick PP 0,64 procent, att jämföra med Fi:s 0,77 procent. Ett hyfsat utfall för att ha varit osynligt jämfört med Fi som fick vara med i alla ovan nämnda sammanhang. SVT hörde av sig till PP angående partiets valvaka och PP trodde ett tag att SVT skulle redovisa PP:s resultat eftersom Valmyndigheten gjorde det. Enligt SVT gjorde man detta ”för säkerhets skull” ifall PP skulle överraska. I praktiken slog man ihop PP:s siffror med de som inte var rapportpartier till ”Övrigt-stapeln”, något som knappast kan ses som annat än ett medvetet och lyckat försök att undanhålla PP:s valresultat.

Som kontrast kan nämnas norska public service, som gjorde valkompasser där många inför valet icke-representerade partier gavs utrymme. En egentligen väsentligare fråga är ju att PP:s frågor och perspektiv inte hörts eller lyfts i valrörelsen, trots att till exempel de stora europeiska opinionerna mot inslag i det senaste upphovsrättsdirektivet för internet fick visst utrymme nyhetsmässigt.

PROGRAMFÖRETAGETS YTTRANDE

SVT har getts möjlighet att yttra sig över programmet *EU-val 2019: Valvaka*. SVT anser att programmet överensstämmer med kraven på opartiskhet och saklighet och anför i huvudsak följande.

Valvakan inleddes klockan 20.00 och pågick till efter midnatt. I EU hade runt 400 miljoner människor rösträtt och av dessa fanns sju och en halv miljoner röstberättigade i Sverige.

SVT hade reportrar på plats vid samtliga svenska partiers valvaka som senaste mandatperioden varit representerade i Europaparlamentet. SVT hade därtill kontinuerliga rapporter från de sex reportrar som var placerade i olika europeiska länder. I studion var det två programledare som höll ihop sändningen med hjälp av två specialistreportrar med mångårig erfarenhet av svensk och europeisk politik. I studion satt under hela kvällen två profilerade statsvetare som kommenterade såväl vallokalsundersökningar som de inkommande valresultaten, från både de svenska vallokaler och från övriga EU-länder.

I programmets intro sattes en av premisserna för kvällen ”Vilka får plats i Europaparlamentet? Det här är de svenska toppkandidaterna” varpå det visades bilder på de nio partiernas första namn från de partier som hade plats i det Europaparlamentet som valdes 2014 och som sökte nytt förtroende för kommande mandatperiod.

I samband med att de svenska vallokaler stängde klockan 20.00 presenterades den vallokalundersökning, VALU, som SVT varit delarrangör av sedan många

val tillbaka. VALU låg därefter som grund för analyser, livebesök på partiernas valvåkor samt intervjuer med gäster i SVT:s studio fram till dess att röstresultat började rapporteras. På motsvarande sätt hanterades europeiska vallokalsundersökningar och inkommande röstresultat från övriga EU-länder. Parallellt med att rapportera och diskutera konsekvenserna av de svenska rösterna i parlamentsvalet så innehöll sändningen under hela kvällen två ytterligare perspektiv: rösternas utfall i enskilda EU-länder samt konsekvenserna av dessa när det gäller de olika partigrupperingarna i EU-parlamentet. Under den långa sändningen gästades SVT:s studio av en strid ström av gäster: politiker, opinionsbildare och experter med skilda discipliner.

Rapporterna, analyserna och kommentarerna från vallokalsundersökningar och rösträkningar från EU-länderna gavs under hela kvällen stöd av till samtalen anpassad grafik. Grafiken vad gäller det svenska perspektivet innehöll en sammanräkning av de nio partier som var representerade i det avgående EU-parlamentet, plus en kolumn märkt "Övriga".

SVT har sedan många val tillbaka principen att de partier som sitter i det parlament som valet gäller redovisas i separata staplar på valkvällen. Därtill praktiserar SVT följande ordning: partier som i tre på varandra följande opinionsundersökningar legat över tre procent, redovisas separat. De opinionsinstitut som SVT refererar till är Novus, SCB, Sifo, Ipsos och Skop. PP hade inte så stort stöd i mätningar inför EU-parlamentsvalet 2019. Däremot redovisades PP i SVT:s valvaka 2014 eftersom det då haft mandat 2009 – 2014.

Praxisen har funnits länge och det finns ingen empiri som tyder på att detta är en ordning som försvårar för partier att ta plats i Europaparlamentet eller att det är ett förfarande som låser en befintlig partirepresentation i EU-parlamentet. I valet 2004 kom Junilistan in (14,4 procent), 2009 var det PP:s tur (7,13 procent) och 2014 tog Fi (5,4 procent) plats i parlamentet.

Antalet röster som Valmyndigheten redovisade under "Övriga anmälda partier" uppgick 2019 till 1,09 procent av rösterna, 2014 till 0,73 procent av rösterna, 2009 till 0,18 procent av rösterna och 2004 till 1,05 procent av rösterna. I valet 2019 fick PP 0,67 procent av rösterna i parlamentsvalet. De åtta anmälda partier som i antal röster kom efter PP var följande.

Alternativ för Sverige	0,46%
Medborgerlig Samling	0,15%
Partiet Vändpunkt	0,12%
Djurens parti	0,10%
Landsbygdspartiet Oberoende	0,05%
Kristna Värdepartiet	0,04%
Direktdemokraterna	0,03%
Sveriges Kommunistiska Parti (SKP)	0,02%

Uppräkningen visar på de pedagogiska problem, utifrån ett tittarperspektiv, som skulle uppstå om SVT i grafik skulle redovisa de röster som väldigt små partier får i samband med EU:s parlamentsval och där det inte finns någon reell möjlighet att bli representerade i EU-parlamentet. SVT anser att det inte finns något i den väl beprövade praxis som SVT lutar sig mot i samband med valvåkor som försvårar för partier att vinna tillträde till EU-parlamentet.

KOMMENTAR FRÅN ANMÄLARE

Med anledning av SVT:s yttrande har PP bland annat anfört följande.

PP:s huvudankmärkning kvarstår när det gäller redigerandet av Valmyndighetens resultatredovisning på valnatten. SVT nämner vallokalundersökningen VALU, som man varit delarrangör av. PP:s klagan avser alltså redovisningen av det egentliga valresultatet, inte vallokalsundersökningen, men troligen lades grunden redan där, där man tydligen bestämt att inte fråga efter röster på PP. Eller rättare sagt hänföra svar från piratpartiväljare till en ”övriga”-kolumn i sina papper, tillsammans med partier som inte Valmyndigheten skulle räkna på valnatten.

När det gäller förfarandet på valnatten hänvisar SVT till en princip, som baseras på opinionsundersökningar inför valet, och räknar upp valresultatet för icke rapportpartier med mera. Utöver redovisning av praxis anför SVT att det är ”ett pedagogiskt problem utifrån ett tittarperspektiv” och nämner ”väldigt små partier”, som svar på varför man redigerade bort PP från Valmyndighetens grafiska resultatredovisning. PP har för det första inte hävdat att man ska redovisa röster från ”väldigt små partier” på valnatten, detta är ju även omöjligt, eftersom Valmyndigheten endast redovisar resultatet för rapportpartier på valnatten, oavsett hur stora eller små de blir. För det andra skulle det vara intressant att veta vilket pedagogiskt problem som skulle uppstå om man redovisat Valmyndighetens grafik som den såg ut. Det är nämligen så att PP har ett pedagogiskt problem med att nå ut med att PP överhuvudtaget finns, i en situation där partiet noterar att många fortfarande anser att partiets frågor är intressanta.

När SVT redovisar sin praxis är det också oklart vad SVT menar när det hänvisar till opinionsundersökningar. Om SVT menar att man går på resultat i ”tre på varandra följande opinionsundersökningar” för att redovisas på valnatten så behöver inte det vara en orsak att nonchalera Valmyndighetens rapport. Valmyndigheten själv tar också hänsyn till vissa opinionsundersökningar för att utse rapportpartier, tillsammans med vallagens regler om stöd till partier över 1 procent i de senaste valen. Att helt enkelt redovisa rapportpartiernas resultat skulle alltså inkludera en liknande praxis som SVT redovisar. Det torde dock vara omöjligt att följa SVT:s princip för redovisning om ett uppstickarparti blir synligt och får en stor opinion nära valet utan att vara rapportparti, eftersom

valmyndigheten inte redovisar partiet då. Valmyndigheten opererar med en kombination av 1-procentregeln och en regel om opinionsläget innan man fattar sitt beslut, ca sex veckor för valet.

PP är vidare kritisk till att SVT har som praxis att redovisa 3-procentspartier i valrörelsen då denna gräns inte används någon annanstans. Vallagen innehåller som sagt en syn på att utmanare ska ges en chans i och med 1 procent- och 2,5 procentreglerna (för fria valsedlar respektive partistöd). SVT borde ta hänsyn till detta, inte genom att likställa alla partier med över 1 procent utan genom att åtminstone i några avseenden synliggöra sådana utmanare med statligt stöd. Att en stor majoritet av folket inte känner till deras existens innan valdagen torde innebära ett misslyckande för public service:s uppdrag.

SVT anför i sitt yttrande att bolaget satsade på att följa valet i alla europeiska länder. Även där var det tyst kring PP. Vilka tittare känner till att PP har fyra nyinvalda parlamentariker i EU?

AKTUELL BESTÄMMELSE

SVT ska utöva sändningsrätten opartiskt och sakligt samt med beaktande av att en vidsträckt yttrande- och informationsfrihet ska råda i televisionen (13 § i sändningstillståndet).

Kravet på saklighet innebär främst att uppgifter som är av betydelse för framställningen ska vara korrekta och att framställningen inte får vara vilseledande, till exempel genom att väsentliga uppgifter utelämnas.

TIDIGARE BESLUT

När det gäller SVT:s bevakning i samband med allmänna val har granskningsnämnden tidigare uttalat att något krav på att alla politiska partier ska behandlas helt likformigt inte kan ställas, utan att denna bevakning till stor del måste kunna få göras utifrån nyhetsmässiga värderingar. I fråga om traditionella valdebatter gäller dock enligt nämndens praxis ett strängare krav på att urvalet av deltagare sker på ett sätt som inte missgynnar något parti. Nämnden har i tre fall fällt valdebattprogram, där inte samtliga partier med representation i den berörda politiska församlingen getts möjlighet att delta (SB 71/99, 72/99 och 157/03).

Nämnden har även i tidigare beslut uttalat att det inte kan krävas att partier utan representation i riksdagen ska få delta i partipolitiska program i samma utsträckning som riksdagspartierna. Hur stort utrymme som ska beredas dem med hänsyn till opartiskhetskravet har ansetts vara en omdömesfråga, där programföretagen måste ges vida gränser för sin bedömning (SB 670–04).

GRANSKNINGSNÄMNDENS BEDÖMNING

Piratpartiet (PP) kritiserar att SVT under sändningen av valvakan inte särredovisade valresultatet för PP, som var ett så kallat rapportparti, i enlighet med hur Valmyndigheten redovisar valresultat. SVT har i sitt yttrande redogjort för de principer som programföretaget tillämpar för att redovisa partiets valresultat i EU-vallet och som ledde till att PP:s resultat redovisades i en övrigt-stapel. Enligt nämndens mening måste det vara förenligt med opartiskhet- och saklighetskraven att redovisa valresultat på ett sätt som till sin form inte helt sammanfaller med Valmyndighetens sätt att redovisa valresultat. Detta gäller även om SVT anger Valmyndigheten som källa för valresultatet i sändningen. Det förhållandet att ett så kallat rapportpartis valresultat sammanfogas i en övrigt-stapel och inte särredovisas strider därmed inte mot kraven på opartiskhet och saklighet.

När det gäller SVT:s och övriga programföretags bevakning i samband med allmänna val har nämnden tidigare uttalat att något krav på att alla politiska partier ska behandlas helt likformigt inte kan ställas, utan att denna bevakning till stor del måste kunna få göras utifrån redaktionella värderingar. Det förhållandet att PP, ett parti utan representation i Europaparlamentet, inte på annat sätt gavs utrymme i programmet strider inte heller mot kraven på opartiskhet och saklighet.

PP har i sin anmälan också anført att SVT under hela bevakningen av EU-valrörelsen år 2019 exkluderat PP och dess centrala frågor. Nämnden vidtar, mot bakgrund av ovanstående bedömning och nämndens tidigare beslut, ingen ytterligare granskning av SVT:s bevakning av EU-valrörelsen år 2019 i detta ärende.

PP anför även att partiet var frånvarande i alla valkompasser. Nämnden prövar att innehållet i sända program eller inslag följer de regler och villkor som gäller för SVT:s sändningar. I nämndens uppgift ingår inte att bedöma valkompasser på programföretagets webbplats. Anmälarens kritik lämnas därför utan åtgärd i denna del.

Detta beslut har fattats av Dag Mattsson, Clas Barkman, Bo-Erik Gyberg,
Gunnar Springfeldt och Kristina Åberg efter föredragning av Johannes Wik.

På granskningsnämndens vägnar

Dag Mattsson

Johannes Wik

Originalhandlingen med namnunderskrifter förvaras hos myndigheten.